

สารสังเขปปฏิญญานิพนธ์การศึกษาคุณุฎิบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

เรื่อง “การศึกษากระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวมกรรมการปลุกยงพารา ของเกษตกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”

พนมพร ชันธวิไชย

การตัดสินใจเป็นหัวใจของการกระทำ การแสดงพฤติกรรมของบุคคล ในการตัดสินใจนั้นบุคคลจำเป็นต้องมีการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดและก่อประโยชน์สูงสุดทำให้บุคคลนั้นบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ การตัดสินใจของบุคคลเป็นเรื่องซับซ้อนและอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอน บุคคลผู้ตัดสินใจไม่รู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ผู้ตัดสินใจจึงอาศัยประสบการณ์ ดุลยพินิจและสามัญสำนึกช่วยในการคาดคะเนและประเมินผลทางเลือกแต่ละทางก่อนจะตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด ผลของการตัดสินใจถ้ามีความถูกต้องเหมาะสมก็จะส่งผลต่อความสุขและความก้าวหน้าของผู้ตัดสินใจ ถ้าผลของการตัดสินใจไม่ถูกต้อง ผู้ตัดสินใจอาจพบปัญหาความเดือนร้อนต่างๆ ได้

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการเผยแพร่ นวมกรรมในเรื่องต่างๆ เข้าไปสู่ประชาชนกลุ่มต่างๆ เกษตกรเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับภาวะที่ต้องมีการตัดสินใจเกี่ยวกับนวมกรรม การที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาเป็นประเทศเกษตรอุตสาหกรรมเป็นผลให้เกิดนวมกรรมทางการเกษตรเป็นจำนวนมาก เช่น พืชพันธุ์ใหม่ สัตว์พันธุ์ใหม่ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยากำจัดวัชพืช ตลอดจนแนวคิดและเทคนิควิธีการใหม่ๆ นวมกรรมทางการเกษตรเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกษตกรไม่คุ้นเคย เมื่อเกษตกรมีความรู้เกี่ยวกับนวมกรรมได้เห็นคุณค่า รับรู้ถึงประโยชน์ และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อนวมกรรมนั้น จะทำให้เกษตกรตัดสินใจยอมรับนวมกรรม ในด้านตรงข้ามถ้าเกษตกรเห็นว่านวมกรรมนั้นไม่มีคุณค่า หรือมีปัจจัยอื่นมาทำให้ประเมินคุณค่าต่ำ เกษตกรจะไม่มีแรงจูงใจ ไม่เกิดความรู้สึกที่ดี และตัดสินใจที่จะไม่ยอมรับนวมกรรมนั้น การศึกษาการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับนวมกรรมของเกษตกร จึงมีความสำคัญสำหรับประเทศไทยซึ่งต้องมีการใช้นวมกรรม และเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ๆ ให้ประเทศพัฒนายิ่งขึ้น การที่จะส่งเสริมให้เกษตกรยอมรับนวมกรรมทางการเกษตรจึงต้องมีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการตัดสินใจของเกษตกรเกี่ยวกับนวมกรรม

โครงการเร่งรัดการปลุกยงพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗ นับว่าเป็นนวมกรรมอย่างหนึ่งสำหรับเกษตกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นโครงการหนึ่งที่รัฐบาลมุ่งส่งเสริมให้เกษตกรที่มีคุณสมบัติตามที่ทางราชการกำหนดไว้ได้เข้าร่วมโครงการ โครงการนี้ช่วยสร้างงานให้กับเกษตกรที่ยากจน และช่วยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้สร้างความชุ่มชื้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย การดำเนินงานตามโครงการมีการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการปลุกยงพารา เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกษตกรตัดสินใจเข้าร่วมโครงการด้วย การสนับสนุนจากรัฐบาลนี้เป็นการสนับสนุนในพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายของโครงการ เกษตกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการถ้าตัดสินใจเข้าร่วมโครงการจะได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากรัฐบาล ถ้าตัด

สิ้นใจไม่เข้าร่วมโครงการจะไม่ได้รับการสนับสนุนแต่อย่างใด แม้ว่าจะตัดสินใจปลุกยางพารา ส่วนเกษตรกรนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการแม้จะตัดสินใจปลุกยางพาราก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐบาล การตัดสินใจของเกษตรกรที่จะยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรมการปลุกยางพาราจึงจำเป็นต้องมีการพิจารณาอย่างรอบคอบโดยพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ รวมทั้งผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการปลุกและไม่ปลุกยางพารา การศึกษาระบบการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลุกยางพารา โดยเปรียบเทียบกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการกับเกษตรกรที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ โดยศึกษาทั้งกลุ่มเกษตรกรที่ตัดสินใจปลุก และตัดสินใจไม่ปลุกยางพารา จะทำให้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรเกี่ยวกับนวัตกรรมได้ดีขึ้น ความรู้ที่รับจากการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อโครงการเร่งรัดการปลุกยางพารา เพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗ โดยตรง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยรวมด้วย

ปัญหาการวิจัย

๑. พฤติกรรมกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลุกยางพาราของกลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมาย ของโครงการเร่งรัดการปลุกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗ มีลักษณะเป็นอย่างไร เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด

๒. กลุ่มเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเร่งรัดการปลุกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่ปลุกยางพารา และกลุ่มที่ไม่ปลุกยางพารา มีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลุกยางพาราแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด

๓. กระบวนการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลุกยางพาราของเกษตรกร มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยสภาพเดิมก่อนสัมผัสนวัตกรรม ปัจจัยระดับบุคคล ปัจจัยการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมและปัจจัยการสื่อสารอย่างไร

กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบความคิดในการวิจัยนี้มีลักษณะสหวิทยาการผสมผสานทฤษฎีจากศาสตร์หลายสาขาได้แก่ ทฤษฎีกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของ อี.เอ็ม.โรเจอร์ส (E.M.Rogers) ทฤษฎีการสื่อสาร ทฤษฎีการกระทำทางสังคม ทฤษฎีการเลือก และแนววิเคราะห์ทางเศรษฐกิจ กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรตามกรอบความคิดในการวิจัยนี้แบ่งได้เป็น ๕ ขั้นตอน ในขั้นแรกคือ ชั้นความรู้ เกิดขึ้นเมื่อเกษตรกรเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานตามสภาพเดิมที่เคยปฏิบัติมา และพยายามแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา เมื่อมีการเผยแพร่ นวัตกรรมทางการเกษตร เกษตรกรจะแสวงหาความรู้เพื่อนำนวัตกรรมนั้นไปใช้แก้ปัญหา พฤติกรรมการแสวงหาความรู้และปริมาณความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมทางการเกษตรจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของเกษตรกร ถ้าเกษตรกรเป็นผู้มีเหตุผลและมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทางสถานภาพเศรษฐกิจและสังคม และทรัพยากรในการผลิตทางการเกษตร เกษตรกรผู้นั้นจะแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมได้มาก นอกจากนี้ลักษณะของสังคมยังมีส่วนช่วยให้เกษตรกรผู้นั้นสมาชิกของสังคมได้มีโอกาสรับข่าวสารจากช่องทางแตกต่างกันได้อีกด้วย เมื่อเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมมากเพียงพอเกษตรกรผู้นั้นจะมีพฤติกรรมในขั้นที่สองคือ ชั้นจิตใจ ในขั้นนี้เกษตรกรเริ่มเกิดความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรม และมีการประเมินคุณค่านวัตกรรมว่านวัตกรรมทางการเกษตรนั้นจะมีประโยชน์เพียงใด มีความซับซ้อนระดับใด นำไปทดลองใช้ได้หรือไม่ ถ้ารับนวัตกรรมนั้นมาใช้ปฏิบัติจะส่ง

ผลดีหรือผลเสียอย่างไร ในขั้นตอนนี้เกษตรกรอาจจะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมเพิ่มเติมอีกก็ได้ ผลจากการประเมินคุณค่านำไปสู่ขั้นตอนที่สามคือ ขั้นตอนตัดสินใจ ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากที่สุดในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เกษตรกรอาจจะแสวงหาความรู้จากช่องทางต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบดูว่าคนอื่น ๆ ตัดสินใจอย่างไร และผลของการตัดสินใจเป็นอย่างไร เพื่อนำข้อมูลมาประกอบกับความรู้ที่มีอยู่ในขั้นสนใจและขั้นความรู้ แล้วจึงตัดสินใจปฏิเสธหรือยอมรับนวัตกรรม ผลจากการตัดสินใจนำไปสู่พฤติกรรมในขั้นที่สี่คือขั้นการนำไปใช้ ขั้นตอนนี้เกษตรกรจะแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมเพิ่มเติมเพื่อจะใช้นวัตกรรมทางการเกษตรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผลจากการนำไปใช้และข่าวสารที่ได้รับเพิ่มเติมอาจทำให้เกษตรกรยังยอมรับนวัตกรรมต่อไปหรือเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นปฏิเสธนวัตกรรม เกษตรกรที่ปฏิเสธนวัตกรรมอาจจะได้รับข่าวสารเพิ่มขึ้นเห็นคุณค่าของนวัตกรรมและเปลี่ยนเป็นยอมรับนวัตกรรม หรือยังคงยืนยันการตัดสินใจเดิมก็ได้ ผลต่อเนื่องจากขั้นการนำไปใช้คือ ขั้นการยืนยัน ในขั้นตอนนี้ข้อมูลจากช่องทางที่ได้รับมาใหม่จะมีความสำคัญมาก ถ้าข้อมูลสอดคล้องกับข้อมูลเดิมเกษตรกรจะคงพฤติกรรมการตัดสินใจไว้เช่นเดิม ถ้าข้อมูลขัดแย้งกันอาจมีผลทำให้เกษตรกรเปลี่ยนพฤติกรรมการตัดสินใจได้

ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของเกษตรกรทั้ง ๕ ขั้นตอนนี้ จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจของเกษตรกรรวม ๔ ด้าน แต่ละด้านมีตัวแปรย่อยดังนี้คือ ก) สภาพเดิมก่อนล้มต้นนวัตกรรม ได้แก่ ประสบการณ์เดิมและความต้องการที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ข) คุณลักษณะของเกษตรกร ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม พฤติกรรมการเปิดรับสาร การคาดหวังผลประโยชน์ ความสามารถในการทำงาน บรรทัดฐานทางจิตวิสัย และทัศนคติ ค) ปัจจัยด้านนวัตกรรม ได้แก่ การรับรู้ลักษณะนวัตกรรมด้านประโยชน์ ความซับซ้อน การสังเกตเห็นผลได้ชัดเจน และการทดลองใช้ได้ ง) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับรู้ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ และการรับรู้ช่องทางที่เจ้าหน้าที่ใช้ในการส่งเสริมการเกษตร

โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗

เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรประเภทพืชไร่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับผลกระทบจากราคาผลผลิตตกต่ำค่อนข้างมาก ประกอบกับกรมวิชาการเกษตรได้ศึกษาพบว่า ยางพาราเป็นไม้ยืนต้นที่สามารถปลูกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ และให้ผลผลิตคุ้มกับการลงทุน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงจัดทำโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือปี ๒๕๓๓-๒๕๓๗ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ก) เพื่อลดอัตราเสี่ยงของรายได้จากการปลูกพืชไร่ที่มีปัญหาด้านการตลาด ตลอดจนเสริมสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่เกษตรกรที่ยากจน ข) เพื่อสร้างงานในพื้นที่และก่อให้เกิดการใช้แรงงานในครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ ค) เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่า ปรับปรุงสภาพป่าและสร้างความชุ่มชื้นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ และได้กำหนดเป้าหมายของโครงการให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการ ๑๕,๒๐๐ ราย รวมพื้นที่ปลูกยางพาราใน ๑๕ จังหวัด ๓๔ อำเภอ รวมพื้นที่ ๑๕๒,๐๐๐ ไร่ โดยที่เกษตรกรทั้ง ๑๕,๒๐๐ ราย จะได้กำไรสุทธิต่อไร่ใน ๑๔ ปี เป็นเงิน ๒๖,๙๐๐ บาท มากกว่ากำไรสุทธิจากการปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งมีมูลค่า ๙,๙๐๐ บาทต่อไร่

การดำเนินการตามโครงการเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพดิน ปริมาณน้ำฝน และอุณหภูมิ แล้วกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะดำเนินการตามโครงการระหว่างปี ๒๕๓๓-๒๕๓๕ เกษตรอำเภอเกษตรตำบล และคณะทำงานในอำเภอที่เป็นพื้นที่เป้าหมายจัดทำประกาศ ประชาสัมพันธ์ ประชุมชี้แจงให้เกษตรกรในท้องที่ได้รับทราบโครงการ ตลอดจนดำเนินการรับสมัคร และคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการได้ต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรมในเขตพื้นที่เป้าหมาย มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่

วันที่ทำการเกษตรไม่ต่ำกว่า ๗ ไร่ และไม่เกิน ๑๕ ไร่ เมื่อได้รับคัดเลือกเข้าร่วมโครงการแล้วต้องยินยอมที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของโครงการและปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่การเกษตรโดยเคร่งครัด เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาอบรมหลักสูตรการปลูกสร้างสวนยาง ได้รับต้นกล้ายางพาราไร่ละ ๙๐ ต้น ได้ปุ๋ยเคมีในปีที่ ๑-๓ ของการปลูกยางพารา และสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำและมีระยะยาวนาน นอกจากนี้ระหว่างการปลูกยางจะมีเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบสภาพพื้นที่การปลูกยาง ตรวจสอบเยี่ยมสวนยางและให้คำแนะนำในเรื่องการปลูกยาง การปลูกพืชแซม และการป้องกันไฟด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิด ทักษะ เหตุผล และแบบแผนพฤติกรรมในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราของเกษตรกร ซึ่งจำเป็นต้องได้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยไม่สามารถใช้แบบสัมภาษณ์รายบุคคลที่มีลักษณะเป็นทางการหรือแบบสอบถามที่มีโครงสร้างตายตัวในการรวบรวมข้อมูลได้ การวิจัยครั้งนี้จึงใช้การวิจัยคุณภาพแบบการจัดกลุ่มสนทนา (focus group research) เป็นหลัก และใช้วิธีการเชิงปริมาณศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของเกษตรกรเพื่อคัดเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนา

ผู้วิจัยเลือกหมู่บ้านที่จะศึกษาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจงจากอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ได้ ๒ หมู่บ้านคือ บ้านดอนส้มโฮง ตำบลค้อเขียว ซึ่งเป็นตำบลในเขตพื้นที่เป้าหมายโครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา และบ้านจำปา ตำบลหนองลาด ซึ่งเป็นตำบลนอกเขตพื้นที่เป้าหมายโครงการเร่งรัดการปลูกยางพารา ตำบลค้อเขียวและตำบลหนองลาดมีสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพชุมชน และขนบธรรมเนียมประเพณีคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ยังมีลักษณะดิน ปริมาณน้ำฝน และระดับอุณหภูมิเหมาะสมที่จะปลูกยางพาราได้เช่นเดียวกัน

การเลือกเกษตรกรเข้ากลุ่มสนทนานั้นผู้วิจัยจะเลือกเกษตรกรทั้งที่ตัดสินใจปลูก และไม่ปลูกยางพารา และเลือกเกษตรกรที่มีฐานะทางเศรษฐกิจทั้งสูงและต่ำ โดยกำหนดเกณฑ์ว่าเกษตรกรที่มีการถือครองที่ดินมากกว่า ๒๕ ไร่ เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เกษตรกรที่มีการถือครองที่ดินน้อยกว่า ๑๕ ไร่ เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และจัดกลุ่มสนทนาให้เกษตรกรมีลักษณะภายในกลุ่มคล้ายคลึงกัน และมีลักษณะแตกต่างกันระหว่างกลุ่มสนทนา โดยจัดกลุ่มสนทนาเป็น ๗ กลุ่มคือ ก) เกษตรกรบ้านดอนส้มโฮง เข้าร่วมโครงการฯ และมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ข) เกษตรกรบ้านดอนส้มโฮง ไม่เข้าร่วมโครงการฯ และมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ค) เกษตรกรบ้านดอนส้มโฮง ไม่เข้าร่วมโครงการฯ และมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ง) เกษตรกรบ้านจำปา ปลูกยางพารา และมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง จ) เกษตรกรบ้านจำปา ปลูกยางพาราและมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ฉ) เกษตรกรบ้านจำปา ไม่ปลูกยางพาราและมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ช) เกษตรกรบ้านจำปา ไม่ปลูกยางพาราและมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ในแต่ละกลุ่มคัดเลือกเกษตรกรที่มีอายุ ประสบการณ์เดิม ทักษะคิดคล้ายคลึงกันไว้กลุ่มละ ๗-๙ คน

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและสร้างแนวทางการสนทนา (discussion guideline) สำหรับการสนทนาประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง และฝึกผู้จัดบันทึกการสนทนา (note-taker) และผู้ให้บริการ (provider) ระหว่างการสนทนา ผู้วิจัยรับหน้าที่ผู้ดำเนินการสนทนา (moderator) ตั้งประเด็นและชักจูงให้เกษตรกรผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง โดยเปิดเผยและสบายใจตามหลักการจัดกลุ่มสนทนา ซึ่งเน้นการใช้พลวัตของกลุ่ม (group dynamic) กระตุ้นให้เกษตรกรแสดงทัศนะของตน ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ และการสนทนามีรายละเอียดในแต่ละประเด็นลึกซึ้งมากขึ้น การรวบรวมข้อมูลในบ้านดอนส้มโฮง และบ้านจำปา ใช้เวลาแห่งละ ๒ สัปดาห์

เมื่อจัดกลุ่มสนทนาเสร็จทุกกลุ่มแล้ว ผู้วิจัยเตรียมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์โดยการถอดเทปบันทึกการสนทนาแบบคำต่อคำ และดูสมุดบันทึกการสนทนาประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มต้นจากการอ่านบทสนทนาทั้ง ๗ กลุ่มอย่างคร่าว ๆ เพื่อกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบความคิดในการวิจัย จากนั้นผู้วิจัยกำหนดและให้รหัสเนื้อหาสาระตามหัวข้อเค้าโครงการวิเคราะห์แล้วจึงอ่านบทสนทนาทั้ง ๗ กลุ่มอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ในขณะที่อ่านผู้วิจัยลงรหัสของเนื้อหาสาระแต่ละตอนด้วย แล้วรวบรวมข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามรหัส เปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของความคิดเห็นที่ปรากฏในการสนทนาแต่ละกลุ่มเพื่อตอบปัญหาวิจัย

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราขั้นตอนแรก เป็นขั้นที่เกษตรกรทั้งในเขตพื้นที่เป้าหมายและนอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีปัญหาในการประกอบอาชีพคล้ายคลึงกันคือ สภาพดินฟ้าอากาศไม่อำนวยต่อการเพาะปลูก ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นในขณะที่ราคามูลผลผลิตตกต่ำ และถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาเหล่านี้ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้สึกที่ไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพใหม่ เกษตรกรบางส่วนที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้ลงไปทำงานที่สวนยางพาราที่ภาคใต้ส่งผลให้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น และได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราในด้านต่าง ๆ เกษตรกรเหล่านั้นได้เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับยางพาราให้กับเพื่อนบ้านที่สนใจในช่วงเวลาที่เดินทางกลับมาเยี่ยมครอบครัว สำหรับเกษตรกรที่ไม่มีโอกาสไปทำงานที่ภาคใต้จากกล่าวได้ว่าเพื่อนบ้านเป็นสื่อบุคคลที่ทำให้เกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพารามากที่สุด นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการยังได้รับความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากสื่อบุคคลอื่น ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนบ้าง แต่ไม่มากนัก สำหรับเกษตรกรในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ ในช่วงระยะเวลาก่อนที่จะเจ้าหน้าที่ของรัฐจะได้เผยแพร่โครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าไปในหมู่บ้านนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐหน่วยงานหนึ่งได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อดำเนินการให้เกษตรกรในหมู่บ้านคอนส้อมโงงได้มีที่ดินทำกินในเขตป่าเสื่อมโทรมและเกษตรกรได้จ่ายเงินเป็นค่าดำเนินการให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย ต่อมาเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบได้หายเงียบไป และหน่วยงานของรัฐไม่ได้แจ้งให้เกษตรกรทราบถึงความก้าวหน้าของการดำเนินงาน เกษตรกรจึงมีความรู้สึกว่าได้ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐหลอกลวงเกี่ยวกับเงินค่าดำเนินการ ต่อมาได้มีเอกชนเข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารา และได้หลอกลวงเกษตรกรที่สนใจเกี่ยวกับการซื้อขายพันธุ์ยาง จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้เกษตรกรในหมู่บ้านคอนส้อมโงงบางส่วนเกิดความไม่มั่นใจในโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้เข้าไปเผยแพร่ เพราะกลัวถูกหลอกลวงเป็นครั้งที่ ๓ มีเพียงเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเท่านั้นที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับโครงการและความรู้เกี่ยวกับยางพาราจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการได้รับความรู้จากเพื่อนบ้าน ในด้านการเปิดรับสื่อมวลชนเกษตรกรทุกกลุ่มทั้งที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีการเปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์ สำหรับวิทยุมีเพียงเกษตรกรบางกลุ่มเท่านั้นที่มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับยางพารา ในขณะที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทต่อเกษตรกรทุกกลุ่มน้อยมาก

ความรู้ที่เกษตรกรได้รับและทำให้เกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้น เกษตรกรทุกกลุ่มทั้งที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมาย และในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีความรู้เกี่ยวกับยางพาราว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรในภาคใต้ ความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพารานั้นเกษตรกรทุกกลุ่มทั้งกลุ่มที่ยอมรับปลูก

ยางพาราและกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารา มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกยางพาราในด้านต่างๆ ในลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ในด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักการซึ่งเป็นความรู้เกี่ยวกับสภาพที่เหมาะสมในการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราทั้งกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายและในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการ มีความรู้เกี่ยวกับดิน ปริมาณน้ำฝนและปุ๋ยเคมีที่ใช้ในการปลูกยางพาราดีกว่าเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารา ทั้งกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ ในด้านความรู้เกี่ยวกับโครงการและการสนับสนุนจากภาครัฐบาล เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ดีกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมโครงการ

ในขั้นการจูงใจ เกษตรกรยังไม่มีความมั่นใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเท่าใดนักจึงแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพิ่มเติม ด้านสื่อบุคคลเกษตรกรทุกกลุ่มได้ปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว เช่น สามี ภรรยา และลูกๆ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นส่วนมากเห็นด้วยและสนับสนุนให้เกษตรกรปลูกยางพาราด้วยเหตุผลที่ว่า การปลูกยางพาราจะทำให้เศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น เป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานในอนาคต ยกเว้นภรรยาของเกษตรกรบางคนในกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่าการปลูกยางพาราต้องใช้ระยะเวลานาน จึงจะสามารถกรีดยางได้ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาด้านเงินทุนที่จะนำมาใช้จ่ายในครอบครัวในช่วงที่ยังไม่สามารถกรีดยางได้ การปลูกยางพารายังมีกระบวนการที่ยุ่งยากและต้องใช้แรงงานจำนวนมาก นอกจากจะปรึกษากับบุคคลในครอบครัวแล้ว เกษตรกรทุกกลุ่มยังได้ปรึกษากับเพื่อนบ้านอีกด้วย ซึ่งเพื่อนบ้านได้สนับสนุนให้มีการปลูกยางพารา เพราะได้เห็นประโยชน์ที่เจ้าของสวนยางพาราที่ภาคใต้ได้รับมาแล้ว สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นมีเพียงเกษตรกรกลุ่มเดียวที่ได้ปรึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมโครงการเพื่อปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มนั้นคือเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการเร่งรัดการปลูกยางพาราเพื่อกระจายรายได้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภายหลังจากการแสวงหาข่าวสาร ข้อมูล เกี่ยวกับการปลูกยางพาราเพิ่มเติมแล้ว เกษตรกรได้มีการประเมินคุณลักษณะของการปลูกยางพารา การรับรู้คุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ เกษตรกรทุกกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารามีทัศนะว่าการปลูกยางพาราสามารถที่จะปลูกในท้องถิ่นของตนเองได้เนื่องจากยางพารามีความทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ เกษตรกรมีความคุ้นเคยกับพืชชนิดนี้และคิดว่าจะสามารถปลูกให้เจริญงอกงามได้เหมือนกับการปลูกพืชชนิดอื่น สำหรับการรับรู้คุณลักษณะด้านประโยชน์เชิงเทียบนั้นเกษตรกรมีทัศนะว่าการปลูกยางพาราจะทำให้ได้กำไรดีกว่าการปลูกพืชล้มลุกและพืชยืนต้นชนิดอื่นที่เคยปลูกมาแล้ว เกษตรกรกลุ่มนี้เกิดความรู้สึกชอบและมั่นใจที่จะปลูกยางพารา ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีความรู้สึกไม่มั่นใจว่าการปลูกยางพาราจะได้อผล และมีประโยชน์

ในขั้นการตัดสินใจ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากในกระบวนการตัดสินใจ ก่อนที่เกษตรกรจะตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกยางพาราเป็นอย่างไรนั้นเกษตรกรได้มีการปรึกษากับบุคคลอื่นเพื่อสร้างความมั่นใจในกรที่จะตัดสินใจ เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัว ซึ่งบุคคลภายในครอบครัวได้ให้การสนับสนุนในการที่จะปลูกยางพารา ยกเว้นบุคคลภายในครอบครัวของเกษตรกรที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราบางกลุ่มเท่านั้นไม่เห็นด้วย เพื่อนบ้านเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เกษตรกรทุกกลุ่มได้มีการปรึกษาเกี่ยวกับการปลูกยางพารา ซึ่งเกษตรกรทุกกลุ่มที่อยู่นอกเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการกล่าวว่าเพื่อนบ้านได้ให้การสนับสนุน ในขณะที่เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการเพื่อนบ้านไม่ค่อยสนับสนุนในการปลูกยางพาราโดยให้เหตุผลถึงปัญหาในด้านทุนและผลผลิตที่จะได้รับ นอกจากการปรึกษากับบุคคลภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านแล้ว

เกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการทุกกลุ่มยกเว้นกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำได้มีการปรึกษากับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรด้วย

การใช้ระยะเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจของเกษตรกรมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงไม่มีความลังเลในการตัดสินใจ ทำให้ใช้ระยะเวลาอันสั้นในการตัดสินใจที่จะปลูกยางพารา ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการซึ่งเป็นกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงมีความลังเลทำให้ต้องใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจ สำหรับเกษตรกรทุกกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารามีความลังเลในการตัดสินใจ ดังนั้นจึงทำให้ใช้ระยะเวลานานในการตัดสินใจเช่นเดียวกัน

เกษตรกรให้เหตุผลในการตัดสินใจยอมรับการปลูกยางพาราว่า การปลูกยางพาราเป็นการสร้างมรดกไว้ให้กับลูกหลานและเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวและภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการได้กล่าวว่าการเข้าร่วมโครงการเพื่อปลูกยางพารานั้นเป็นเพราะรัฐบาลจะให้การสนับสนุนในด้านปัจจัยการผลิต การพัฒนาด้านความรู้และการส่งเสริมการปลูกอีกด้วย สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่ยอมรับการปลูกยางพารานั้นกล่าวว่าไม่มีความมั่นใจว่า การปลูกยางพาราจะได้ผลคุ้มค่ากับการลงทุน ปัญหาในเรื่องเงินทุน และที่ดินที่จะใช้ปลูกยางพารา โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าร่วมโครงการได้ นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับการสนับสนุนจากรัฐบาลสำหรับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ในขั้นการนำไปใช้นั้นเกษตรกรมีพฤติกรรมแตกต่างกัน เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราได้มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการปลูกยางพารากล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการได้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกสร้างสวนยาง และการไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกยางพาราที่จังหวัดหนองคายเพื่อเตรียมที่จะปลูกยางพาราในอนาคต สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายนั้น ได้แสวงหาเมล็ดและพันธุ์ยางพาราด้วยตนเองและได้ปลูกยางพารา ซึ่งวิธีการปลูกยางพารามีความแตกต่างกันตามลักษณะของพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ปลูกยางพารา ภายหลังจากปลูกยางพาราแล้วเกษตรกรยังได้มีการปลูกพืชชนิดอื่นแซมในสวนยางพาราด้วย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปลูกยางพารา เช่น ยางพาราเป็นโรคและสัตว์บางชนิดเข้าไปทำอันตรายต้นยางพารา

ในขณะที่เพื่อนบ้านกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราได้ทำการปลูกยางพารา เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราได้ติดตามดูการปลูกยางพาราและพูดคุยกับเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราเพื่อตรวจสอบดูว่าการปลูกยางพาราจะได้ผลจริงหรือไม่ ในขณะที่เกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพารามีการติดตามข่าวสารจากสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ เพื่อที่จะทำให้ได้รับความรู้ที่แปลกใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการปลูกยางพารา นอกจากนี้ยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้านที่ปลูกยางพาราด้วยกัน และบุคคลที่มาจากภาคใต้ การติดตามข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกยางพาราของเกษตรกรทั้งกลุ่มที่ยอมรับและกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารานั้นเพื่อเป็นข้อมูลในการที่จะยืนยันการตัดสินใจของตนเองหรือเกษตรกรบางคนอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจในขั้นตอนต่อไปก็ได้

กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นตอนยืนยัน เกษตรกรทุกกลุ่มมีการติดตามข่าวสารเกี่ยวกับยางพาราโดยการเปิดรับสื่อมวลชน สื่อบุคคล นอกจากนี้เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารายังได้ติดตามและประเมินผลการปลูกยางพาราของเกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราด้วย สำหรับเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายของโครงการที่ตัดสินใจไม่เข้าร่วมโครงการกล่าวว่า ในอนาคตเมื่อเกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีการปลูกยางพาราจะติดตามเพื่อศึกษาวิธีการปลูกและการดูแลรักษาสวนยางพารา

เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพาราเมื่อปลูกยางพาราไปแล้ว ปัญหาที่พบจากการปลูกยางพารา คือปัญหาด้านเงินทุน ยางพาราเป็นโรคและปัญหาเจ้าหน้าที่ขาดความรู้เกี่ยวกับยางพารา สำหรับการแก้ปัญหา นั้นเกษตรกรพยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง และบางปัญหาที่มีความซับซ้อนก็ได้ปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้าน ถึงแม้จะมีปัญหาเกิดขึ้นเกษตรกรกลุ่มที่ปลูกยางพาราไปแล้วยังคงยืนยันการตัดสินใจเดิมคือการยอมรับการปลูกยางพารา และมีความต้องการที่จะขยายพื้นที่การปลูกยางพาราออกไปอีก เกษตรกรกลุ่มที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการซึ่งในขณะนี้ (๒๕๓๓) ยังไม่ได้ปลูกยางพารา เกษตรกรคาดคะเนว่าในอนาคตคงจะมีปัญหาเกิดขึ้นกับการปลูกยางพารา ถ้าปัญหานั้นมีความรุนแรงและไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้คงจะมีการถอนตัวออกจากโครงการ ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพารายังรอผลการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียง ถ้าการปลูกยางพาราได้ผลดี เกษตรกรจะมีการปลูกยางพาราในอนาคต ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมการปลูกยางพาราในขั้นการยืนยันนี้ เกษตรกรกลุ่มที่ยอมรับการปลูกยางพารายังคงยืนยันการตัดสินใจเดิม สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ยอมรับการปลูกยางพาราอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจใหม่ถ้าการปลูกยางพาราของเพื่อนบ้านได้ผลดี